

FELDA DIPERAH

Edisi Bahasa Melayu

Laman Web: www.c4center.org
Emel: info@c4center.org

The Center to Combat Corruption and Cronyism

(C4 Center) adalah sebuah pusat advokasi dasar kerajaan bukan untung yang bertujuan untuk memerangi rasuah, kronisme dan masalah berkaitan di semua peringkat kerajaan.

Alamat: A-3-7 A-3-7, 8 Avenue, Jalan Sungai Jernih 8/1, Seksyen 8,
46050 Petaling Jaya, Malaysia.
Tel: +603 7932 2507

KRISIS FELDA

Semasa Felda ditubuhkan pada tahun 1956 untuk membasmi kemiskinan yang menular melalui program pertanian dan kemajuan tanah, tiada siapa menjangka yang agensi ini akan menjadi sebuah kejayaan yang luar biasa.

Felda telah menempatkan semula 122,635 buah keluarga¹ dan mengeluarkan kira-kira 1 juta orang dari kemiskinan, suatu pencapaian yang dipuji oleh Bank Dunia sebagai salah satu program kemajuan tanah yang paling berjaya di dunia.²

Namun, Felda kini terjerumus dalam beberapa kontroversi korporat. Bagaimanakah institusi ini boleh terjerat dalam permasalahan rasuah yang serius? Siapa yang bertanggungjawab di atas krisis dalam Felda?

Jadual 1: Kontroversi-kontroversi Felda

Tahun	Kontroversi	Jumlah Terbabit
2013	FIC membeli Grand Plaza Serviced Apartment di London	RM500 juta
2014	FIC membeli Grand Plaza Kensington Hotel di London	RM330 juta
2014	FIC membeli Merdeka Palace di Kuching	RM160 juta
2016	Felda IFFCO (anak syarikat FGV) mencatat kerugian disebabkan penipuan di Turki	RM57 juta
2017	FIC Properties membeli 37% pegangan dalam PT Eagle High Plantations	RM2.26 bilion
2017	Hutang tertunggak Safitex Trading kepada Delima Oil Product (anak syarikat FGV)	RM50 juta
2017	Pelaburan FGV dalam Felda Cambridge Nanosystem	RM117 juta
2017	Pindah milik tanah untuk projek KLVC di Jalan Semarak	RM1 bilion

KONTROVERSI-KONTROVERSI

Jadual 1 memberikan, secara ringkas, senarai kontroversi korporat utama yang melibatkan Felda.

Kontroversi KLVC Mendedahkan Permasalahan

Pada Disember 2017, umum didedahkan yang hakmilik Felda ke atas beberapa plot tanah, di mana projek Kuala Lumpur Vertical City (KLVC) sedang dimajukan, telah dipindah milik pada 2015 kepada Synergy Promenade Sdn. Bhd. Tanah yang bernilai lebih RM1 bilion ini,³ dipindah milik kepada Synergy Promenade menggunakan surat kuasa wakil yang dikeluarkan oleh syarikat milik penuh Felda, Felda Investment Corporation (FIC).⁴

Synergy Promenade, sebuah syarikat pereka hiasan dalaman,⁵ telah dilantik untuk majukan Projek KLVC. Salah seorang daripada dua pemegang saham dan pengarah syarikat ini, Abdul Rahman bin Soltan,⁶ pernah dahulu dilaporkan mengagihkan ‘wang zakat’ di sebuah majlis di

Pekan yang dihadiri Perdana Menteri Najib Razak.⁷ Ahli-ahli Lembaga Felda tidak dimaklumkan sepenuhnya tentang latar belakang pemaju ini.⁸

Surat kuasa wakil tersebut ditandatangani oleh Isa Samad dan Faizoull Ahmad, masing-masing Pengurus dan Pengarah Besar Felda pada ketika itu.⁹ Isa pada ketika itu juga merupakan Pengurus FIC. Felda berjaya mendapatkan kembali hakmiliknya ke atas tanah tersebut pada Mac 2018,¹⁰ namun apa yang merungsingkan adalah bagaimana penyalahgunaan kuasa secara terang-terangan oleh Isa ini, dalam membuat urusniaga yang amat merugikan Felda ini, boleh terlepas dari perhatian pihak Lembaga dan kekal tidak dikesan selama bertahun lamanya.

Kontroversi tanah KLVC menarik perhatian kepada proses membuat keputusan dalam Felda dan syarikat-syarikatnya. Kuasa membuat keputusan berpusat pada tangan ahli politik UMNO, Isa, yang menjawat sebagai

GRAFIK 1: PERJALANAN ISA KE FELDA

2005
Digantung dari UMNO kerana politik wang.

2009
Kemunculan semula dalam politik. Dinamakan sebagai calon Barisan Nasional pada pilihanraya kecil di Negeri Sembilan.

2011

Dilantik sebagai Penggerusi Felda.

Pengerusi Felda, sehingga mengenepikan ahli-ahli Lembaga yang lain. Isa juga merupakan Penggerusi syarikat-syarikat Felda yang terbabit dalam kontroversi-kontroversi yang lain—Felda Global Ventures Holdings Berhad (FGV), FIC dan FIC Properties Sdn. Bhd.

Politik dalam Lembaga

Kontroversi-kontroversi ini berlaku semasa tempoh Isa menjadi Penggerusi Felda. Isa dilantik pada Januari 2011 untuk menerajui Felda oleh Najib, Menteri yang bertanggungjawab ke atas Felda. Perlantikan Isa dibantah banyak pihak kerana penglibatan lampau beliau dalam hal berkaitan rasuah.¹¹ Isa pernah digantung sebagai ahli UMNO selama tiga tahun selepas didapati bersalah atas lima tuduhan politik wang.¹² Isa yang dikatakan sekutu rapat Najib, membuat kemunculan semula dalam politik apabila dinamakan sebagai calon Barisan Nasional untuk pilihanraya kecil pada 2009 di Negeri Sembilan. Najib pada ketika itu telah menjadi Perdana Menteri dan juga Presiden UMNO dan Barisan Nasional.¹³

Tidak lama selepas beliau menjadi Penggerusi Felda, Isa mengumumkan cadangan untuk menyenaraikan di pasaran saham cabang pelaburan perladangan Felda,

FGV.¹⁴ Idea untuk menyenaraikan syarikat Felda bukanlah sesuatu yang baru. Semasa ia diumumkan buat pertama kalinya pada 2003 oleh Perdana Menteri pada ketika itu, Mahathir Mohamad,¹⁵ cadangan tersebut dikritik hebat oleh peneroka Felda. Para peneroka berasaskan yang Felda telah mengabaikan kebijakan mereka dalam mengejar aktiviti komersilnya.¹⁶ Penolakan ini mendorong Perdana Menteri selepas itu, Abdullah Ahmad Badawi, untuk membatalkan penyenaraian syarikat Felda.¹⁷

Justeru, tidaklah memerlukan bila para peneroka sekali lagi membantah cadangan untuk menyenaraikan FGV pada 2011. Selain daripada rasa tidak senang mereka akan kesan penyenaraian FGV ke atas kehidupan dan kebijakan mereka, ketidakpercayaan mereka terhadap kepimpinan Isa merupakan suatu isu yang lain. Anak, sebuah badan yang ditubuhkan oleh sekumpulan anak-anak peneroka, telah melancarkan beberapa siri tindakan mahkamah untuk menghalang proses penyenaraian FGV. Anak berjaya melengahkan proses penyenaraian selama dua bulan.¹⁸

Pihak pengurusan Felda juga dikatakan membantah penyenaraian tersebut. Dzulkifli Wahab, Pengarah Besar Felda pada ketika itu, telah diarahkan untuk bercuti belajar pada

November 2011. Pada Ogos 2012, Dzulkifli telah dipindahkan keluar dari Felda ke perjawatan di luar negara. Arahan untuk memindahkan Dzulkifli dari Felda kelihatannya disebabkan beliau menentang proses penyenaraian FGV.¹⁹ Di bawah Akta Kemajuan Tanah, Pengerusi mempunyai kuasa untuk meluluskan cuti dan menentukan pergerakan pegawai-pegawai Felda.²⁰ Perpindahan Dzulkifli menunjukkan bagaimana Pengerusi yang dilantik UMNO mempunyai kuasa untuk menyingkirkan apa yang dilihat sebagai penghalang kepada pelaksanaan penyenaraian FGV.

Penyenaraian Menyebabkan Kerugian Kepada Umum

FGV akhirnya disenaraikan pada Jun 2012. Terdapat beberapa peneroka yang membuat pinjaman secara individu dengan Felda untuk membayai pembelian saham-saham FGV yang dikhususkan buat mereka. Justeru, apabila harga saham FGV, yang pada mulanya diniagakan pada RM4.45, jatuh kepada RM1.71 pada Mac 2018, bukan hanya Felda, Koperasi Permodalan Felda Berhad (KPF)²¹ dan pemegang saham utama lain yang terjejas teruk. Sekumpulan peneroka ini turut terbeban dengan jumlah pinjaman yang melebihi nilai pasaran saham-saham FGV mereka. Apa yang diharapkan menjadi sebuah pelaburan yang lumayan sebaliknya menjadi bebanan yang besar.

Beberapa siri kerugian yang dialami FGV disebabkan oleh perusahaan perniagaan yang kontroversi dikatakan telah menyumbang kepada kejatuhan harga saham FGV. Perusahaan-perusahaan kontroversi ini melibatkan manipulasi stok dan dakwaan penipuan dalam projek usahasama di Turki yang mengakibatkan kerugian sebanyak

RM57 juta kepada anak syarikat FGV, Felda IFFCO Sdn. Bhd.,²² kerugian sebanyak RM50 juta yang dialami oleh Delima Oil Products (anak syarikat FGV) disebabkan hutang lapuk Safitex Trading LLC yang masih tertunggak,²³ dan juga pelaburan sebanyak RM117 juta di dalam FGV Cambridge Nanosystems Ltd.²⁴

Beberapa siri pelaburan buruk yang mengakibatkan kerugian kepada FGV, dan juga pertentangan pendapat berhubung pentadbiran dan hala tuju syarikat, telah mencetuskan perbalahan dalam lembaga pengarah FGV di antara Isa, Pengerusi, dan Zakaria Arshad, Presiden Kumpulan dan Ketua Pengarah Eksekutif (CEO) FGV. Konflik di antara dua individu ini akhirnya membawa kepada penggantungan Zakaria Arshad dan tiga lagi pegawai kanan FGV.²⁵

Penggantungan mereka dengan sewenang-wenangnya menyerupai permasalahan di antara Isa dan Dzulkifli, pegawai Felda yang tidak bersetuju dengan penyenaraian FGV, sekali lagi menunjukkan yang kuasa terletak di tangan Pengerusi yang dilantik UMNO.

Pembelian Lain yang Bermasalah

Satu lagi bentuk penyalahgunaan yang dialami Felda adalah pembelian aset-aset yang membawa kerugian kepada syarikat-syarikatnya. Salah satu contohnya adalah pembelian harta tanah-harta tanah mewah melalui FIC. FIC dikatakan membeli pada harga yang melambung Grand Plaza Serviced Apartment,²⁶ Grand Plaza Kensington Hotel di London,²⁷ dan Merdeka Palace di Kuching.²⁸ Siasatan Suruhanjaya Pencegahan Rasuah Malaysia (SPRM) ke atas pembelian hotel-hotel mewah ini oleh FIC masih belum selesai. FIC dikhaskan membayar melebihi

Grand Plaza Serviced Apartments
di Bayswater, London

*dibeli pada 2013
£98 juta (RM 500 juta)*

Grand Plaza Kensington Hotel
di London

*dibeli pada 2014
£60 juta (RM 330 juta)*

Merdeka Palace Hotel
di Kuching, Sarawak

*dibeli pada 2014
RM 160 juta*

harga pasaran, sebanyak RM110 juta dan RM50 juta untuk setiap satu hotel di London dan di Kuching. Pembelian aset-aset di London oleh FIC ini gagal membawa sebarang peningkatan hasil kepada Felda, sebaliknya ia menyumbang kepada permasalahan kewangan yang serius. Pada 2017, Felda mengumumkan yang ia sedang dalam proses untuk menjual hartaan-hartaan ini, suatu langkah untuk mengukuhkan kedudukan kewangannya.²⁹

Satu lagi pembelian yang merugikan adalah pengambilalihan 37% saham bukan mengawal dalam PT Eagle High Plantations oleh FIC Properties pada harga RM2.26 bilion.³⁰ Eagle High merupakan sebahagian daripada kumpulan Rajawali, yang dimiliki hartawan Indonesia Peter Sondakh yang dikhabarkan mempunyai hubungan rapat dengan Perdana Menteri Najib.³¹ Syarikat Sondakh memiliki beberapa pelaburan di Malaysia, secara kerjasama dengan Kementerian Kewangan.³² Perdana Menteri Najib juga merupakan Menteri Kewangan. Sebelum urus niaga FIC Properties-Eagle High, syarikat milik Sondakh pernah dikhabarkan sebagai firma wira (white knight) untuk menyelamatkan 1Malaysia Development Berhad (1MDB), melalui

pembelian aset.³³ Skandal 1MDB, satu lagi kontroversi yang dikaitkan rapat dengan Najib, disebut oleh akhbar utama yang berpangkalan di Britain, *The Guardian*,³⁴ sebagai 'skandal kewangan terbesar dunia'.³⁵

Pembelian saham Eagle High merupakan urusniaga yang sama yang dielakkan oleh FGV pada 2016, tetapi pada harga yang lebih tinggi iaitu RM2.39 bilion. Rancangan FGV untuk membeli saham Eagle High ditentang oleh Kumpulan Wang Simpanan Pekerja (KWSP),³⁶ yang ketika itu salah satu pemegang saham utama FGV.³⁶ Pemerhati pasaran turut mengkritik urusniaga ini kerana mereka berasaskan harga jualan yang ditawarkan adalah terlalu tinggi bagi syarikat yang mencatat rekod kerugian.³⁸ FGV membatalkan rancangannya untuk membeli Eagle High setelah meneliti laporan penyelidikan yang disediakan oleh firma penasihat profesional, KPMG Deal Advisory Sdn. Bhd. (KPMG).³⁹

Sesalinan laporan KPMG bocor di internet pada Jun 2017. Laporan tersebut mendedahkan yang Eagle High sememangnya berada dalam kedudukan kewangan yang lemah.⁴⁰ Justeru, adalah menghairankan bagaimana Isa, selaku

Grafik 3: Nilai Saham Eagle High

Pengerusi Felda, FGV dan FIC Properties, yang sepatutnya mempunyai akses kepada laporan ini, boleh meneruskan rundingan dengan Kumpulan Rajawali menggunakan FIC Properties sebagai instrumen pembelian. Turut membimbangkan apabila Pengerusi Felda yang baru, Shahrir Samad, yang sepatutnya turut mempunyai akses kepada

laporan penyelidikan tersebut, membenarkan FIC Properties meneruskan pembelian saham Eagle High pada April 2017. Pembelian saham Eagle High jelas amat merugikan Felda. Harga saham Eagle High menjunam jatuh hampir 50% sejak daripada itu, menyumbang kepada kerugian atas kertas sebanyak RM1.13 bilion kepada Felda.⁴¹

PERALIHAN KUASA DAN KESANNYA

Sekumpulan kecil ahli-ahli politik UMNO yang mendominasi proses membuat keputusan dalam Felda dan syarikat-syarikatnya jelasnya adalah punca salah guna yang dialami oleh agensi ini. Pemusatan kuasa di tangan Isa, antara 2011 hingga 2016, adalah akibat daripada beberapa peralihan kuasa membuat keputusan dalam Felda, dari birokrat dan profesional kepada ahli-ahli politik UMNO.

Dari Birokrat ke Ahli Politik

Peralihan bermula pada 2001, selepas UMNO mengalami kemerosotan sokongan di kalangan pengundi-pengundi Melayu semasa Pilihanraya Umum 1999. Kemerosotan sokongan yang terhasil dari pertelingkahan antara pimpinan utama UMNO pada masa itu, menjadi jelas apabila UMNO tewas di kerusi dewan undangan negeri Jengka di Pahang, yang merupakan kawasan penempatan Felda, kepada PAS. Kekalahan ini membimbangkan UMNO. Sehingga waktu itu, undi pengundi-pengundi Felda, hampir selalu memihak kepada UMNO.⁴²

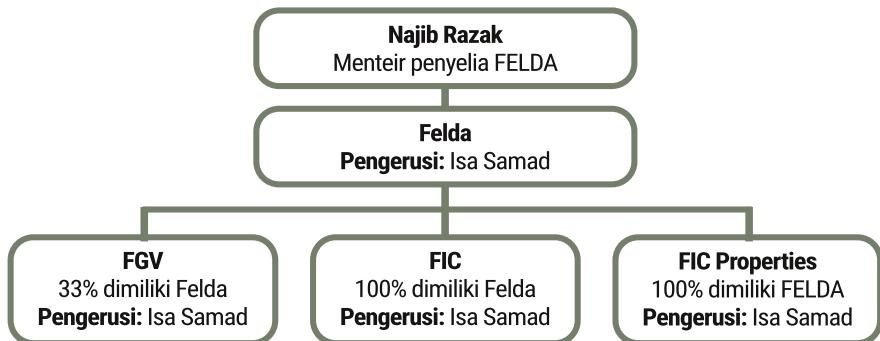
Untuk mendapatkan semula sokongan pengundi-pengundi Melayu dan untuk memperketatkan cengkaman UMNO ke atas para peneroka, Yusof Noor, yang merupakan ahli Majlis Tertinggi UMNO, dilantik sebagai Pengerusi Felda pada 2001. Sebelum 2001, Felda hampir keseluruhannya diterajui oleh kakitangan awam. Selepas 2001, kesemua Pengerusi Felda dilantik dari kalangan pemimpin-pemimpin UMNO (lihat Jadual 2). Dominasi UMNO dalam proses membuat keputusan diperkuatkan lagi apabila Pengerusi Felda turut menjadi Pengerusi syarikat-syarikatnya, perubahan yang berlaku semasa Isa berada di Felda. Sebaliknya, Isa hanya bertanggungan kepada Menteri yang bertanggungjawab ke atas Felda, Najib.

Dengan peralihan kuasa ini, ahli-ahli politik UMNO mendominasi pembuatan keputusan dalam Felda di tiga peringkat yang berbeza: melalui kawalan Menteri, dalam Lembaga Felda dan dalam Lembaga Pengarah syarikat-syarikat Felda. Pemusatan kuasa ini, yang akhirnya di tangan Menteri, dibantu oleh

Jadual 2: Kawalan UMNO dan Kontroversi - Kronologi Peristiwa yang Berkaitan

Tahun	Peristiwa
2001	Yusof Noor, ahli politik dan ahli Majlis Tertinggi UMNO, dilantik sebagai Pengurus Felda.
2003	Mahathir Mohamad mengumumkan pelan untuk menyenaraikan Felda. Pelan tersebut dibatalkan tidak lama selepas itu oleh Abdullah Ahmad Badawi.
2004	Penyeliaan menteri ke atas Felda dipindahkan ke Jabatan Perdana Menteri. Najib Razak, sebagai Timbalan Perdana Menteri, ditugaskan untuk mengawasi Felda.
2009	Najib Razak menjadi Perdana Menteri dan mengekalkan pengawasan menteri ke atas Felda.
2009	Rizab tunai Felda menjunam dari RM4.08 bilion pada 2004 kepada RM1.35 bilion. ⁴³
Januari 2011	Isa Samad, ahli UMNO, menjadi Pengurus Felda.
Mei 2011	Felda meminjam RM6.5 bilion dari KWSP. ⁴⁴
Oktober 2011	Felda mengumumkan pelan untuk menyenaraikan FGV.
November 2011	Dzulkifli Wahab, Pengarah Besar Felda pada ketika itu, diarahkan bercuti belajar, dikatakan kerana menentang proses penyenaraian.
Jun 2012	Penyenaraian FGV di pasaran saham. Ianya terlewat dari April 2012 disebabkan oleh tentangan dari peneroka-peneroka.
Ogos 2012	Dzulkifli Wahab dipindah keluar dari Felda.
Oktober 2013	FIC membeli apartmen servis mewah di London, dikatakan pada harga yang melambung.
2014	FIC membeli hotel mewah di London dan hotel di Kuching, dikatakan pada harga yang melambung.
Jun 2015	FGV memasuki perjanjian dengan Kumpulan Rajawali untuk membeli 37% saham dalam Eagle High Plantations untuk RM2.39 bilion.
Julai 2016	KWSP menentang pelan FGV untuk membeli saham Eagle High dan kemudian menjual kesemua sahamnya di dalam FGV. ⁴⁵
Disember 2016	FGV membatalkan rancangannya untuk membeli saham Eagle High. Isa Samad meneruskan rundingan dengan Kumpulan Rajawali, menggunakan FIC Properties.
Januari 2017	Shahrir Samad, ahli UMNO, menjadi Pengurus Felda yang baru.
April 2017	FIC Properties memperolehi 37% kepentingan bukan mengawal dalam Eagle High untuk RM2.26 bilion.
Jun 2017	Ketidaksefahaman berhubung perjalanan dan pengurusan FGV mencetuskan perbalahan antara Zakaria Arshad (Presiden Kumpulan dan CEO FGV) dan Isa Samad (Pengurus FGV). Ini membawa kepada penggantungan Zakaria selama empat bulan dan Isa keluar dari FGV. SPRM memulakan siasatan ke atas ketidakteraturan dalam FGV.
Julai 2017	SPRM memulakan siasatannya ke atas pembelian hotel-hotel di London dan Kuching oleh FIC yang didakwa dibeli pada harga yang melambung.
Disember 2017	Felda mendedahkan yang ia berisiko kehilangan hakmiliknya ke atas tanah di Jalan Semarak yang bernilai lebih RM1 bilion. Hakmilik tanah telah dipindahkan kepada Synergy Promenade pada 2015 menggunakan surat kuasa wakil yang ditandatangani oleh Isa Samad dan bekas Pengarah Besar Felda pada September 2014. Polis memulakan siasatan ke atas isu perpindahan tanah ini.

Grafik 3: Kawalan UMNO ke atas Felda

perundangan sedia ada yang tidak membenarkan proses semak dan imbang (check and balance) yang mencukupi dalam pentadbiran Felda.

Pemusatan Kuasa Membawa kepada Penyelewengan

Akibat daripada pemusatkan kuasa membuat keputusan di tangan sebilangan kecil ahli-ahli politik UMNO, suara-suara peneroka dan pihak pengurusan Felda semakin dipinggirkan. Masalah ini bukan sahaja membawa kepada beberapa siri kontroversi yang telah melanda Felda, bahkan ianya turut menyumbang kepada kejatuhan reputasi Felda dan kedudukan kewangannya. Jikalau Felda berjaya membayar penuh hutang-hutangnya pada tahun 2000 (20 tahun lebih awal dari yang dijadualkan!),⁴⁶ pada 2016 agensi ini berhutang sebanyak RM6.82 bilion, meskipun memperolehi RM6 bilion daripada penyenaraian FGV pada 2012.⁴⁷

Undi peneroka-peneroka Felda dianggap sebagai 'kuasa yang penting' untuk menangani sokongan terhadap Barisan Nasional yang semakin berkurangan di kawasan-kawasan bandar. Skim-skim Felda meliputi 54 daripada 222 kawasan parlimen.

Pada Pilihanraya Umum 2013, terdapat kira-kira 1.2 juta pengundi berdaftar di skim-skim Felda, yang terjumlah kepada 9% dari keseluruhan pengundi berdaftar.⁴⁸ Para peneroka ini perlu ditenteramkan di tengah-tengah kemelut rasuah yang membelenggu Felda dan syarikat-syarikatnya.

Dalam usaha Barisan Nasional untuk mendapatkan undi peneroka, penyakit politik wang di dalam UMNO kini telah merebak ke dalam Felda. Trend ini mula muncul pada 2003, apabila Felda mula membuat bayaran tunai bersempena dengan sambutan Hari Raya (Bonus Duit Raya) dan sebagai 'insentif produktiviti' (Bonus Produktiviti Insentif) (lihat Jadual 3). Bayaran-bayaran dalam jumlah jutaan ringgit ini membebankan Felda dan dibayar menggunakan dana agensi ini. Bagaimanapun, tidak semua peneroka mendapat manfaat dari bayaran tersebut; pada sesetengah tahun, hanya peneroka yang menjual hasil mereka kepada Felda, ataupun menjalankan proses penanaman semula melalui Felda, dan tidak pernah mengambil tindakan mahkamah terhadap Felda, layak untuk menerima bonus.

Satu lagi trend yang ketara adalah apabila Felda terlibat dalam kontroversi, pelbagai

insentif atau bayaran tunai kepada peneroka-peneroka akan diumumkan. Contohnya, pada Mei 2012, untuk mendapatkan sokongan peneroka terhadap proses penyenaraian FGV dan pilihanraya umum yang bakal mendarat, Najib mengumumkan yang setiap keluarga peneroka akan menerima 'durian runtuh' sebanyak RM15,000.00 sebagai 'ganjaran' dari penyenaraian tersebut.⁴⁹

Pada 2017, tahun di mana FGV terjebak dalam pergelutan lembaga pengarah dan

SPRM meningkatkan siasatan rasuahnya ke atas urus niaga FIC, Najib mengumumkan enam insentif yang kesemuanya berjumlah RM1.3 bilion. Insentif-insentif tersebut termasuklah peruntukan untuk melupuskan pinjaman yang peneroka ambil untuk membiayai belian saham-saham FGV mereka.⁵⁰ Insentif sebanyak RM1.3 bilion ini diperolehi dari dana Felda dan dari kerajaan persekutuan.⁵¹

Jadual 3: Bayaran-bayaran tunai kepada peneroka Felda

Tahun	Ganjaran tunai seperti yang dilaporkan dalam berita
2003	Bayaran Bonus Hari Raya kepada peneroka diperkenalkan. ⁵²
2004	Bayaran Bonus Insentif Produktiviti kesemuanya berjumlah RM141.06 juta. ⁵³
2005	Bayaran Bonus Hari Raya kesemuanya berjumlah RM39.4 juta. ⁵⁴ Bayaran Bonus Insentif Produktiviti kesemuanya berjumlah RM97 juta. ⁵⁵
2007	Bayaran Bonus Hari Raya kesemuanya berjumlah RM39.4 juta. ⁵⁶ Bayaran Bonus Insentif Produktiviti kesemuanya berjumlah RM146 juta. ⁵⁷
2008	Bayaran Bonus Hari Raya kesemuanya berjumlah RM41.84 juta. ⁵⁸ Bayaran Bonus Insentif Produktiviti kesemuanya berjumlah RM144.44 juta. ⁵⁹
2009	Bayaran Bonus Hari Raya kesemuanya berjumlah RM37.23 juta. ⁶⁰
2010	Bayaran Bonus Hari Raya kesemuanya berjumlah RM37.14 juta. ⁶¹ Bayaran Bonus Insentif Produktiviti kesemuanya berjumlah RM100.9 juta. ⁶²
2011	Bayaran Bonus Hari Raya kesemuanya berjumlah RM42.6 juta. ⁶³ Bayaran Bonus Insentif Produktiviti kesemuanya berjumlah RM102.6 juta. ⁶⁴
2012	Bayaran Bonus Hari Raya kesemuanya berjumlah RM43.2 juta. ⁶⁵ Pengagihan wang tunai sebanyak RM15,000 kepada setiap keluarga peneroka dari hasil penyenaraian FGV. Bayaran Bonus Insentif Produktiviti kesemuanya berjumlah RM102.12 juta. ⁶⁶
2013	Bayaran Bonus Hari Raya kesemuanya berjumlah RM32 juta. ⁶⁷
2014	Bayaran Bonus Hari Raya kesemuanya berjumlah RM30.5 juta. Bayaran dividen FGV dari dana amanah Felda kesemuanya berjumlah RM72.9 juta. ⁶⁸
2015	Bayaran Bonus Hari Raya dan dividen FGV kesemuanya berjumlah RM88.8 juta. ⁶⁹
2016	Bayaran Bonus Hari Raya kesemuanya berjumlah RM49.52 juta. ⁷⁰
2017	Bayaran Bonus Hari Raya kesemuanya berjumlah RM47.2 juta dan bayaran dividen FGV berjumlah RM26.4 juta. ⁷¹ Bayaran insentif tunai sebanyak RM5,000 kepada peneroka sempena dengan ulangtahun Felda yang ke-61. ⁷²

PERSOALAN YANG MASIH BERLEGAR DAN LANGKAH SETERUSNYA

Beberapa persoalan penting masih berlegar tentang kontroversi-kontroversi ini, yang mengkehendaki kita menuntut jawapan dari kerajaan ini:

Mengapa siasatan-siasatan pihak polis dan SPRM ke atas skandal-skandal Felda masih belum selesai?

Mengapa Menteri yang bertanggungjawab ke atas Felda gagal untuk mencegah kontroversi-kontroversi ini? Adalah Menteri tersebut terlibat sama? Mengapa beliau tidak dipertanggungjawabkan atas kegalannya untuk mengambil tindakan?

Pembaharuan yang menyeluruh amat diperlukan, memandangkan Felda telah terjerat dalam pelbagai kontroversi lebih sedekad lamanya. **Para peneroka** hendaklah menuntut penyertaan yang lebih besar dalam proses membuat keputusan dalam Felda. **Perwakilan mereka ke dalam Lembaga Felda dan syarikat-syarikat agensi tersebut perlu ditambah**, bagi memberarkan mereka mengurus perniagaan-perniagaan ini secara bersama. Syarikat-syarikat Felda akan dapat ditadbir dengan lebih baik lagi sekiranya ia diterajui oleh pihak profesional, tetapi bersandarkan kepada maklumbalas daripada para peneroka.

Pembayaran Bonus Hari Raya dan Bonus Produktiviti Insentif mesti dihentikan. Pembayaran tersebut hanya memberi bantuan tunai sementara kepada beberapa golongan peneroka yang terpilih dan tidak memberikan sebarang penyelesaian jangka panjang kepada penderitaan peneroka.

Syarat-syarat yang dikenakan sebelum seseorang peneroka itu dianggap layak untuk menerima bonus-bonus ini adalah bermotifkan politik. Para peneroka seharusnya digalakkan untuk menjual hasil mereka kepada Felda ataupun menanam semula melalui Felda kerana daya saing yang ditawarkan Felda, dan bukannya dengan cara mengugut. **Para peneroka mestilah diperkasakan dengan melibatkan mereka dalam proses membuat keputusan**, dan melalui cara ini kebergantungan mereka kepada kerajaan dapat dikurangkan.

Peneroka sepatutnya menuntut agar **tiada ahli politik dilantik ke dalam lembaga Felda dan juga syarikat-syarikatnya**. Perjalanan dan pengurusan badan-badan ini seharusnya diserahkan kepada pihak birokrat dan profesional. Kuasa mutlak Menteri untuk memecat dan melantik Pengerusi dan ahli Lembaga Felda juga harus dihadkan. Akta Kemajuan Tanah hendaklah dipinda untuk memperuntukkan perubahan-perubahan ini dengan jelas.

Untuk mengelakkan penyalahgunaan kuasa dalam pentadbiran agensi ini, Menteri dan ahli-ahli Lembaga Felda perlu **dipertanggungjawabkan kepada jawatankuasa pilihan di Parlimen**. Syarikat-syarikat Felda hendaklah diawasi oleh jawatankuasa pilihan di Parlimen, yang ditugaskan untuk menilai prestasi kewangan dan bukan kewangan syarikat-syarikat ini. Ahli parlimen pembangkang seharusnya dilantik mengetuai jawatankuasa pilihan ini. Jawatankuasa pilihan juga sepatutnya diberikan kuasa untuk menjalankan siasatan, memaksa kehadiran ke pendengaran, dan

untuk mengarahkan dokumen-dokumen dikemukakan dan diperiksa. Siasatan-siasatan ini hendaklah dijalankan secara terbuka dengan para peneroka diberikan peluang untuk mengambil bahagian di dalamnya. Undang-undang yang berkaitan perlu dipinda

atau digubal, bagi memperuntukkan cara semakan dan imbangan ini. Keber tanggungjawaban dan ketelusan dalam tadbir urus Felda adalah mustahak bagi memastikan tiada lagi penyalahgunaan institusi ini di masa akan datang.

NOTA

- 1 Laporan Tahunan Felda 2016.
- 2 Khor Yu Leng et al, *High Carbon Stock Consulting Study 12: The Felda Case Study*, Oxford, LMC International Ltd. (2015).
- 3 New Straits Times, *Felda land in Jalan Semarak worth more in the market*, 23 Disember 2017, <https://www.nst.com.my/news/nation/2017/12/317541/felda-land-jalan-semarak-worth-more-market>, diakses pada 5 April 2018.
- 4 The Star Online, *Felda wants land ownership back*, 22 Disember 2017, <https://www.thestar.com.my/news/nation/2017/12/22/felda-wants-land-ownership-back-civil-action-against-company-involved-in-transfer-is-possible-says-sl>, diakses pada 23 Januari 2018.
- 5 Malay Mail Online, *Shadow cast over ID company in Felda land transfer*, 27 Disember 2017, <http://www.themalaymailonline.com/malaysia/article/shadow-cast-over-id-company-in-felda-land-transfer>, diakses pada 5 April 2018.
- 6 Hasil carian syarikat yang dijalankan dengan Suruhanjaya Syarikat Malaysia pada 22 Dis. 2017.
- 7 The Borneo Post, *Zakat concept can narrow social gap, strengthen Muslim hub*, says Najib, 27 Jun 2016, <http://www.theborneopost.com/2016/06/27/zakat-concept-can-narrow-social-gap-strengthen-muslim-hub-says-najib/>, diakses pada 23 Mac 2018.
- 8 The Star Online, *Samsudin: Felda board not informed of transfer of ownership*, 27 Disember 2017, <https://www.thestar.com.my/news/nation/2017/12/27/samsudin-felda-board-not-informed-of-transfer-of-ownership/>, diakses pada 18 Januari 2018; *The Star Online, Clarify full power of attorney given to company*, 28 Disember 2017, <https://www.thestar.com.my/news/nation/2017/12/28/clarify-full-power-of-attorney-given-to-company/>, diakses pada 18 Januari 2018.
- 9 Malay Mail Online, *Isa Samad signed legal transfer document for Felda Jalan Semarak, Parliament told*, 12 Mac 2018, <http://www.themalaymailonline.com/malaysia/article/isa-samad-signed-legal-transfer-document-for-felda-jalan-semarak-parliament#S5fLhTJx6jZ0mY4t.97>, diakses pada 16 Mac 2018.
- 10 Malay Mail Online, *Felda regained possession of Jalan Semarak land, chairman confirms*, 9 Mac 2018, <http://www.themalaymailonline.com/malaysia/article/felda-regained-possessions-of-jalan-semarak-land-chairman-confirms#kgeohGXft5yu6rdA.97>, diakses pada 16 Mac 2018.
- 11 Malaysiakini, *Isa Samad's appointment 'bad news for market'*, 8 Februari 2011, <https://m.malaysiakini.com/news/155488>, diakses pada 13 Mac 2018; Malaysiakini, *Felda chief Isa Samad unfazed by critics*, 9 Februari 2011, <https://m.malaysiakini.com/news/155630>, diakses pada 13 Mac 2018.
- 12 The Star Online, *Isa suspended after being found guilty of money politics*, 25 Jun 2005, <https://www.thestar.com.my/news/nation/2005/06/25/isa-suspended-after-being-found-guilty-of-money-politics/>, diakses pada 1 Mac 2018.
- 13 The Star Online, *Isa's suspension over money politics ends*, 24 Jun 2008, <https://www.thestar.com.my/news/nation/2008/06/24/isa-s-suspension-over-money-politics-ends/>, diakses pada 9 Mac 2018.; Malaysiakini, *Isa Samad Calon BN di Bagan Pinang*, 29 September 2009, <https://www.malaysiakini.com/news/113847>, diakses pada 9 Mac 2018.
- 14 Malaysiakini, *Felda's RM6 bil listing to be country's third-largest*, 24 Oktober 2011, <https://m.malaysiakini.com/news/179573>, diakses pada 16 Mac 2018; Malaysiakini, *Felda settlers told to ignore poison-pen letters*, 10 Disember 2011, <https://m.malaysiakini.com/news/183790>, diakses pada 16 Mac 2018.
- 15 The Star Online, *KLSE listing for Felda*, 13 September 2003,

- <https://www.thestar.com.my/news/nation/2003/09/13/cls-e-listing-for-felda/>, diakses pada 24 Januari 2018.
- 16 The Star Online, *Minister: Felda's KLSE listing will benefit settlers*, 15 September 2003, <https://www.thestar.com.my/news/nation/2003/09/15/minister-feldas-klse-listing-will-benefit-settlers/>, diakses pada 24 Januari 2018.; Rashila Ramlil, *The Multiple Roles of Rural Malay Women during the 1999 Election: The Case of Felda J8*, published in *New Politics in Malaysia*, Institute of Southeast Asian Studies, Singapore, (2003).
- 17 The Star Online, *Listing of Felda Holdings put on hold*, 6 November 2003, <https://www.thestar.com.my/news/nation/2003/11/06/listing-of-felda-holdings-put-on-hold/>, diakses pada 23 Januari 2018.
- 18 Malaysiakini, *Isa: Settlers have no reason to reject listing*, 20 Disember 2011, <https://m.malaysiakini.com/news/184610>, diakses pada 16 Mac 2018; Malaysiakini, *FGVH to go ahead with IPO without KPF, says Isa*, 25 April 2012, <https://m.malaysiakini.com/news/196009>, diakses pada 16 Mac 2018.; Malaysiakini, *300 settlers protest resistance to Felda listing*, 18 Disember 2011, <https://m.malaysiakini.com/news/184460>, diakses pada 16 Mac 2018; Malaysiakini, *NGO slams Isa over Felda Global listing*, 21 Disember 2011, <https://m.malaysiakini.com/news/184742>, diakses pada 16 Mac 2018; Malaysiakini, *NGO seeks injunction against Felda Global listing*, 23 Disember 2011, <https://m.malaysiakini.com/news/184852>, diakses pada 16 Mac 2018.
- 19 Malaysiakini, *Anak: Retain Felda DG and remove Isa Samad*, 13 Disember 2011, <https://m.malaysiakini.com/news/184016>, diakses pada 16 Mac 2018; Malaysiakini, *PKR: Najib must explain Felda DG's 'study leave'*, 14 Disember 2011, <https://m.malaysiakini.com/news/184109>, diakses pada 16 Mac 2018; Malaysiakini, *Perkasa leads 1,000 in protest against Felda DG*, 15 Disember 2011, <https://m.malaysiakini.com/news/184206>, diakses pada 16 Mac 2018; Malaysiakini, *Felda DG axed, cold-storaged in Rome*, 29 Ogos 2012, <https://m.malaysiakini.com/news/207365>, diakses pada 16 Mac 2012; Malaysiakini, *Anak refutes Isa's claim on Felda DG's removal*, 4 September 2012, <https://m.malaysiakini.com/news/207949>, diakses pada 16 Mac 2018.
- 20 Seksyen 23(1) Akta Kemajuan Tanah 1956
- 21 Setakat Disember 2016, Felda memegang 33.67% saham dalam FGV dan KPF memegang 5.5% daham dalam FGV.
- 22 The Star, *Fraud in Felda Global Ventures*, 23 November 2016, <https://www.thestar.com.my/business/business-news/2016/11/23/fraud-in-fgv/>, diakses pada 5 April 2018.
- 23 The Star Online, *Report: Safitex Trading Owes FGV unit RM50m*, 8 Jun 2017, <http://m.thestar.com.my/story.aspx?h=Report-Safitex-Trading-owes-FGV-unit-RM50m&sec=business&id=%7B3293B28D-8DF0-47DD-83E1-B41172512FB7%7D>, diakses pada 5 April 2018.
- 24 The Malaysian Insight, *Series of bad decisions led to FGV's RM13.4 billion share wipeout*, 10 Jun 2017, <https://www.themalaysianinsight.com/s/4753/>, diakses pada 30 Mac 2018.
- 25 The Star Online, *FGV suspends group president and CFO*, 6 Jun 2017, <https://www.thestar.com.my/business/business-news/2017/06/06/fgv-zakaria-arshad-suspended/>, diakses pada 22 Januari 2018.; The Star Online, *Zakaria says he disagreed with several investments*, 6 Jun 2017, <https://www.thestar.com.my/business/business-news/2017/06/06/fgv-zakaria-says-he-disagreed-with-several-investments/>, diakses pada 22 Januari 2018; The Star Online, *As FGV showdown looms, CEO lays down ultimatum – its either him or Isa*, 7 Jun 2017, <https://www.thestar.com.my/news/nation/2017/06/07/decision-in-hands-of-shareholders-as-fgv-showdown-looms-ceo-lays-down-ultimatum-its-either-him-or-is/>, diakses pada 22 Januari 2018.
- 26 The Malay Mail Online, *PMO defends Felda's RM500m London hotel foray, says will bring yield*, 21 Oktober 2013, http://www.themalaymailonline.com/malaysia/article/pmo-defends-feldas-rm500m-london-hotel-foray-says-will-bring-yield#MyEBWvGJPV3IRML_99, diakses pada 5 Januari 2018; The Malay Mail Online, *Justify Felda's overpriced London hotel foray, Guan Eng tells Putrajaya*, 23 Oktober 2013, <http://www.themalaymailonline.com/malaysia/article/justify-feldas-overpriced-london-hotel-foray-guan-eng-tells-putrajaya#JDfd6hdOEgkL6fk9.99>, diakses pada 5 Januari 2018; The Malay Mail Online, *Not everything is racial, Guan Eng tells UMNO's Zainuddin*, 11 November 2013, <http://www.themalaymailonline.com/malaysia/article/not-everything-is-racial-guan-eng-tells-umnos-zainuddin#hJFfCxWpfOXdmXT2.99>, diakses pada 5 Januari 2018.

- 27 The Malay Mail Online, *MACC says probing Felda Investment Corp for overpriced London hotel buy*, 14 Julai 2017,
<http://www.themalaymailonline.com/malaysia/article/mac-says-probing-felda-investment-corp-for-overpriced-london-hotel-buy#BFO18Q3dg04FsuDw.97>, diakses pada 5 Januari 2018; The Star Online, *MACC probing FIC's purchase of high-end London property*, 14 Julai 2017,
<https://www.thestar.com.my/news/nation/2017/07/14/mac-probing-fics-purchase-of-high-end-london-property/>, diakses pada 5 Januari 2018.
- 28 New Straits Times, *FIC probe prompted by hotel's price*, 29 Julai 2017,
<https://www.nst.com.my/news/nation/2017/07/261868/fic-probe-prompted-hotels-price>, diakses pada 4 April 2018; New Straits Times, *MACC smells a rat in another FIC hotel deal*, 18 Ogos 2017,
<https://www.nst.com.my/news/exclusive/2017/08/269252/macc-smells-rat-another-fic-hotel-deal>, diakses pada 30 Mac 2018.
- 29 Malaysiakini, *Shahrir: Felda puts London property up for sale*, 12 Oktober 2017,
<https://www.malaysiakini.com/news/398164#0hcRquoHAvR3J5e.99>, diakses pada 5 Januari 2018; The Malay Mail Online, *Felda jual saham Maybank, hotel RM 1 bilion di London*, 17 Januari 2017,
<http://www.themalaymailonline.com/projekmmo/berita/article/felda-mahu-jual-saham-maybank-hotel-rm1-bilion-di-london#SzR3Ex435pkmywWP.97>, diakses pada 5 Januari 2018.
- 30 The Star Online, *Felda clarifies acquisition of Indonesian Eagle High stake*, 2 Januari 2017,
<https://www.thestar.com.my/business/business-news/2017/01/02/felda-clarifies-acquisition-of-eagle-high-stake/>, diakses pada 25 Mac 2018.
- 31 Jakarta Globe, *150 Richest Indonesian*, 1 Julai 2016,
<http://jakartaglobe.id/uncategorized/peter-sondakh-64/>, diakses pada 3 April 2018; Financial Times, *Palm oil deal embroiled in Malaysian politics*, 30 Disember 2016,
<https://www.ft.com/content/44e04f0a-cccd-11e6-864f-20dc35cede2>, diakses pada 3 April 2018.
- 32 The Edge Market, *Cover story: Peter Sondakh – the mastermind behind Eagle High*, 12 Januari 2017,
<http://www.theedgemarkets.com/article/cover-story-peter-sondakh-%E2%80%94-mastermind-behind-eagle-high>, diakses pada 23 Mac 2018.
- 33 Malaysia Today, *1MDB: All eyes on Najib's buddy Peter Sondakh*, 14 Jun 2015,
<http://www.theedgemarkets.com/article/cover-story-peter-sondakh-%E2%80%94-mastermind-behind-eagle-high>, diakses pada 23 Mac 2018; The Jakarta Post, *Malaysia Felda acquires 37 percent of Rajawali's Eagle High*, 20 April 2017,
<http://www.thejakartapost.com/news/2017/04/20/malaysian-felda-acquires-37-percent-of-rajawalis-eagle-high.html>, diakses pada 25 Mac 2018.
- 34 The Guardian, *1MDB: The inside story of the world's biggest financial scandal*, 28 Julai 2016,
<https://www.theguardian.com/world/2016/jul/28/1mdb-inside-story-worlds-biggest-financial-scandal-malaysia>, diakses pada 3 April 2018.
- 35 Pada 2016, Jabatan Keadilan Amerika Syarikat (DOJ) telah memfailkan guaman di Mahkamah untuk menyita aset-aset yang dibeli menggunakan wang yang dicuri dari 1MDB. Tindakan tersebut adalah yang paling besar yang pernah difaikan oleh DOJ di bawah 'Kleptocracy Asset Recovery Initiative'. Tindakan kedua telah difaikan pada Julai 2017. Salinan kenyataan rasmi DOJ dan dokumen mahkamah yang berkaitan boleh dicapai di sini: <https://www.justice.gov/opa/pr/united-states-seeks-recover-more-1-billion-obtained-corruption-involving-malaysian-sovereign> dan <https://www.justice.gov/opa/pr/us-seeks-recover-approximately-540-million-obtained-corruption-involving-malaysian-sovereign>.
- 36 The Star Online, *FGV grilled for six hours, shareholders scrutinise falling profit*, 17 Jun 2017,
<https://www.thestar.com.my/business/business-news/2015/06/17/fgv-grilled-for-six-hours/>, diakses pada 23 Januari 2018
- 37 KWSP telah menjualkan kesemua sahamnya di dalam FGV. New Straits Times, *EPF has sold all its shares in FGV*, 22 Disember 2016,
<https://www.nst.com.my/news/2016/12/198772/epf-has-sold-all-its-shares-fgv>, diakses pada 18 Mac 2018.
- 38 The Edge Market, *All Felda Global Ventures investors should oppose Indonesian deal, says DAP*, 18 Jun 2015,
<http://www.theedgemarkets.com/article/all-felda-global-ventures-investors-should-oppose-indonesian-deal-says-dap>, diakses pada 18 Mac 2018.
- 39 International Palm Oil Monitor, *Something rotten in Felda's dealings with Eagle High*, 31 May 2017,
<http://ipom.global/2017/05/31/something-rotten-in-feldas-dealings-with-eagle-high/>, diakses pada 25 Mac 2018.
- 40 The Edge Market, *Leaked report casts doubt on Eagle High's valuation*, 26 Jun 2017,
<http://www.theedgemarkets.com/article/leaked-report-casts-doubt-eagle-highs-valuation>, diakses pada 30 Mac 2018.
- 41 The Edge Singapore, *No synergy seen in Felda's Eagle*

- High Buy, 29 Disember 2016,
<https://www.thededgesingapore.com/article/no-synergy-seen-felda%280%99s-eagle-high-buy>, diakses pada 25 Mac 2018; The Edge Markets, RM1.13b paper loss on Eagle High investment, 6 Mac 2018, <http://www.theedgemarkets.com/article/rm113b-paper-loss-eagle-high-investment>, diakses pada 25 Mac 2018.
- 42 Rashila Ramli, *The Multiple Roles of Rural Malay Women during the 1999 Election: The Case of Felda J8*, diterbitkan dalam *New Politics in Malaysia*, Institute of Southeast Asian Studies, Singapore, (2003); Abdul Rahid Moten, *The 1999 General Elections in Malaysia: Towards a Stable Democracy?*, Akademika Vol. 57, UKM Press, (2000), <http://ejournal.ukm.my/akademika/article/view/2982>, diakses pada 23 Mac 2018.
- 43 Malaysiakini, Govt admits RM2.7 bil plunge in Felda reserves, 16 Jun 2010, <https://m.malaysiakini.com/news/134695>, diakses pada 13 Mac 2018.
- 44 Malaysiakini, Ahmad Maslan: Felda spends RM3.5b from EPF loan, 30 Jun 2011, <https://m.malaysiakini.com/news/168528>, diakses pada 16 Mac 2018; Malaysiakini, RM6.5bil EPF loan to Felda a 'win-win' situation', 1 Julai 2011, <https://m.malaysiakini.com/news/168558>, diakses pada 16 Mac 2018; Malaysiakini, Felda: We can repay EPF loan, 26 Jun 2011, <https://m.malaysiakini.com/news/168087>, diakses pada 16 Mac 2018.
- 45 New Straits Times, EPF has sold all its shares in FGV, 22 Disember 2016, <https://www.nst.com.my/news/2016/12/198772/epf-has-sold-all-its-shares-fgv>, diakses pada 18 Mac 2018.
- 46 Lee Boon Thong and Tengku Shamsul Bahrin, *Felda's Fifty Years: Land Pioneers to Investors*, Kuala Lumpur, Felda, (2006); Khor Yu Leng, Johan Saravananuttu and Deborah Ogosin, *High Carbon Stock Consulting Study 12: The Felda Case Study*, Oxford, LMC International Ltd. (2015).
- 47 Laporan Tahunan Felda 2016.
- 48 Khor Yu Leng, *The Felda quarrel and its national ramifications*, diterbitkan dalam Perspective Issue No. 51, Singapore, ISEAS Yusof Ishak Institute, 2017; *The political tussle over Felda land schemes – UMNO strengthens its Malay rural fortress in 13th general election*, diterbitkan dalam Kajian Malaysia Vo. 32 Supp 2, Khor Yu Leng, Malaysia, Penerbitan Universiti Sains Malaysia, 2014.
- 49 Malaysiakini, Najib announces RM15,000 for every Felda household, 8 May 2012, <https://m.malaysiakini.com/news/197265>, diakses pada 16 Mac 2018.
- 50 6 insentif sejumlah RM1.6 bilion yang diumumkan untuk peneroka Felda yang menjual hasil tani mereka kepada Felda dan memilih untuk menanam semula pokok sawit melalui Felda adalah:
- Insentif khas sebanyak RM5,000 kepada 94,956 keluarga peneroka Felda untuk kebaikan mereka (kesemuanya berjumlah RM474.78 juta);
  - Sebahagian daripada pinjaman peneroka untuk membeli saham FGV akan dilupuskan dan peneroka-peneroka yang telah melangsungkan pinjaman mereka akan menerima ganjaran tunai sebanyak RM1,820 (kesemuanya berjumlah RM128.1 juta);
  - Insentif sebanyak RM5,000 untuk setiap peneroka untuk melangsungkan hutang penanaman semula (kesemuanya berjumlah RM519 juta);
  - Penubuhan dana khas untuk penanaman semula dan pelupusan hutang bagi melunaskan hutang kos pengendalian yang melebihi RM40,000 (keseluruhannya berjumlah RM300 juta untuk tempoh 5 tahun bermula 2017 hingga 2021);
  - Penubuhan geran khas penanaman semula pada kadar RM7,500 sehektar bermula 2017 hingga 2020 (kesemuanya berjumlah RM166.6 juta selama tempoh 4 tahun untuk kawasan 24,280.31 hektar); dan,
  - kelulusan untuk membina lebih daripada satu rumah di atas tapak.
- The Star Online, *Najib announces six incentives for Felda settlers*, 23 Julai 2017, <https://www.thestar.com.my/news/nation/2017/07/23/najib-announces-six-incentives-for-felda-settlers/>, diakses pada 23 Januari 2018.
- 51 Malaysia Kini, *RM1.6b incentives for settlers funded mostly by Felda*, says Putrajaya, 30 Ogos 2017, <https://www.malaysiakini.com/news/393696#7IZRcbXggCiUD.99>, diakses pada 23 Januari 2018.
- 52 The Star Online, *Reward for Felda settlers*, 10 Oktober 2005, <https://www.thestar.com.my/news/nation/2005/10/10/reward-for-felda-settlers/>, diakses pada 18 Mac 2018.
- 53 The Star Online, *Bonus for Felda settlers*, 27 November 2004, <https://www.thestar.com.my/news/nation/2004/11/27/bonus-for-felda-settlers/>, diakses pada 16 Mac 2018.
- 54 The Star Online, *Reward for Felda settlers*, 10 Oktober 2005, <https://www.thestar.com.my/news/nation/2005/10/10/reward-for-felda-settlers/>, diakses pada 18 Mac 2018.

- 55 The Star Online, *Settlers told to improve status*, 13 Disember 2005,
<https://www.thestar.com.my/news/nation/2005/12/13/settlers-told-to-improve-status/>, diakses pada 16 Mac 2018.
- 56 Utusan Online, *112,635 peneroka terima duit raya RM39.4 juta*, 23 September 2007,
http://ww1.utusan.com.my/utusan/info.asp?y=2007&dt=0923&pub=Utusan_Malaysia&sec=Muka_Hadapan&pg=mh_04.htm, diakses pada 18 Mac 2018.
- 57 The Star Online, *Felda to pay out over RM146mil to settlers*, 23 November 2007,
<https://www.thestar.com.my/news/nation/2007/11/23/felda-to-pay-out-over-rm146mil-to-settlers/>, diakses pada 16 Mac 2018.
- 58 The Star Online, *Raya windfall for Felda settlers*, 7 September 2008,
<https://www.thestar.com.my/news/nation/2008/09/07/raya-windfall-for-felda-settlers/>, diakses pada 16 Mac 2018.
- 59 The Star Online, *Felda settlers to receive productivity incentive bonus*, 21 Oktober 2008,
<https://www.thestar.com.my/news/nation/2008/10/21/felda-settlers-to-receive-productivity-incentive-bonus/>, diakses pada 18 Mac 2018.
- 60 Utusan Online, *Ada peneroka Felda perleh duit raya*, 10 September 2009,
http://ww1.utusan.com.my/utusan/info.asp?y=2009&dt=0910&pub=Utusan_Malaysia&sec=Timur&pg=wt_07.htm, diakses pada 18 Mac 2018.
- 61 The Star Online, *Najib announces RM350 in ‘duit raya’ for Felda settlers*, 14 Ogos 2010,
<https://www.thestar.com.my/news/nation/2010/08/14/najib-announces-rm350-in-duit-raya-for-felda-settlers/>, diakses pada 16 Mac 2018.
- 62 The Star Online, *Felda pays RM100.9 mil in incentive bonus to settlers*, 25 Disember 2010,
<https://www.thestar.com.my/news/nation/2010/12/25/felda-pays-rm1009mil-in-incentive-bonus-to-settlers/>, diakses pada 18 Mac 2018.
- 63 The Star Online, *PM: Felda settlers to get RM42.6 mil in ‘duit raya’*, 2 Ogos 2011,
<https://www.thestar.com.my/news/nation/2011/08/02/pm-felda-settlers-to-get-rm426mil-in-duit-raya/>, diakses pada 16 Mac 2018.
- 64 The Star Online, *PM announces incentive bonus for Felda settlers*, 23 Disember 2011,
<https://www.thestar.com.my/news/nation/2011/12/23/pm-announces-incentive-bonus-for-felda-settlers/>, diakses pada 18 Mac 2018.
- 65 The Star Online, *RM43m duit raya for Felda folk*, 30 Julai 2012,
<https://www.thestar.com.my/news/nation/2012/07/30/rm43m-duit-raya-for-felda-folk/>, diakses pada 16 Mac 2018.
- 66 The Star Online, *Felda pays RM102.12 mil in bonus to qualified settlers*, 14 Januari 2013,
<https://www.thestar.com.my/news/nation/2013/01/14/felda-pays-rm10212mil-in-bonus-to-qualified-settlers/>, diakses pada 18 Mac 2018.
- 67 The Star Online, *Najib announces RM32mil Hari Raya bonus for Felda settlers*, 17 Julai 2013,
<https://www.thestar.com.my/news/nation/2013/07/17/najib-felda-rm32mil-hari-raya-bonus/>, diakses pada 16 Mac 2018.
- 68 The Star Online, *Felda settlers to continue getting duit raya*, 22 Julai 2014,
<https://www.thestar.com.my/news/community/2014/07/22/felda-settlers-to-continue-getting-duit-raya/>, diakses pada 16 Mac 2018.
- 69 The Star Online, *PM announces RM88.8mil payout for Felda settlers*, 8 Julai 2015,
<https://www.thestar.com.my/news/nation/2015/07/08/pm-announces-rm888mil-payout-for-felda-settlers/>, diakses pada 16 Mac 2018.
- 70 The Star Online, *Najib announces ‘duit raya’ of RM49.52 mil for Felda settlers*, 22 Jun 2016,
https://www.thestar.com.my/news/nation/2016/06/22/najib-announces-duit-raya-of-rm49_52mil-for-felda-settlers/, diakses pada 16 Mac 2018.
- 71 Malaysiakini, *Peneroka Felda dapat duit raya, kecuali...*, 10 Julai 2017, <https://m.malaysiakini.com/news/385222>, diakses pada 16 Mac 2018.
- 72 The Star Online, *Najib: Each Felda settler to get RM5,000 cash incentive*, 23 Julai 2017,
<https://www.thestar.com.my/news/nation/2017/07/23/felda-settlers-to-get-cash-incentive-scheme/>, diakses pada 16 Mac 2018.

